

Bevezetés és 12 pont Nagy Gáspárról

– kissé részletesebben, olykor személyesen

Czine Mihály íróasztalától jöttem ide. Ez nem költői kép, tény. Halála után a pesti bölcsészkaron, még a Duna-parti épületben, én örököltem meg szobáját s íróasztalát, s ez az asztal velünk együtt átkerült a Múzeum körúti épületbe. Néhány éve egy felnőtt, esti tagozatos hölgy, vizsga után megkérdezte tőlem: ez volt Czine Mihály íróasztala? S igenlő válaszomra elővett egy gyertyatartót gyertyával, s engedélyt kért, hogy oda tehesse. Advent idejében jártunk, kétszeresen is illő volt a tiszteletadás.

Egyszer igen kiélezett helyzetben kellett Czine Mihálynak Nagy Gáspár védelmére kelnie. 1984 őszén tanszéki értekezleten az ideológiai kérdések között téma volt a nevezetes, az *Új Forrás*ban megjelent vers. Király István kikelt a feltűnni vágyó, névtelen ifjú poéta ellen. Én egy lélegzetvételenyi szünetben közbeszóltam, mondván hogy tehetséges költőről van szó. Mire a tanszékvezető elvörösödve kifakadt: költőnek mondod azt, aki Kádár Jánost gyilkosnak nevezi? A dermedt csöndben Czine Mihály szólalt meg: De hát ezt senki se mondta! Valóban, a versben a gyilkos neve nem hangzott el. S legkedvesebb tanítványának szavai kissé megnyugtatták mesterét.

Az akkor még fiatal Nagy Gáspár költészetének erejét mutatja az, hogy pár nappal később Király István odajött hozzám, s közölte, nyilván elolvasva az addig megjelent három könyvet, hogy igazam volt: Nagy Gáspár valóban tehetséges költő, de e vers közlése súlyos politikai hiba. S nekem sem kellett távoznom az egyetemről, mint első mérgében felvetette.

A hetvenes évek elején, egyetemi munkám mellett szerkesztettem a *Magyar Ifjúság* című hetilap irodalmi rovatát. Így ismerkedhettem meg 1973 őszén Nagy Gáspárral, akit a decemberi mellékletben mutattam be, többek közt az *Anyámmal hófehérülök* című versével, amelyet már akkor feledhetetlennek ítéltam, s máig büszke vagyok arra, hogy közölhettem. Azóta vagyok olvasója, méltatni próbáló kritikusa az életkora szerint kisöcsém költőnek.

1. *Nagy Gáspár poeta natus.* Született költő, akinek persze tanulnia kellett a mesterséget, de az istenek azt rendelték, hogy a Parnasszus letaszíthatatlan lakója legyen. Hamar odakerült a mesterek közé, s hét, pontosabban immár nyolc év-

---

Elhangzott 2006. szeptember 28-án a Károlyi Palotában a Czine Mihály-díj átadásakor.

század magyar költészetében kiiktathatatlan helye van. Jó volt ezt sejtenem már 1973-ban, s jó beigazolódva látni sok-sok éve.

2. Egy Vas megyei faluból, a poétikus nevű Bérbaltavárról indulva útnak, Panonhalma szellemiségét magába szíva tudatosult benne, hogy *múlt nélkül nincs se jelen, se jövő*. Az embernek együtt kell élnie történelmével, a tények ismeretével, a tapasztalat szellemiségének magunkba építésével.
3. A történelem ismerete lehangsúlyosabban a magyarságra értendő. Veres Pétert idézve: népben, nemzetben kell gondolkozni. Nemzetünk múltja nélkül nem igazodhatunk el érvényesen a jelenben sem. *S legégetőbb a közelmúlt hiteles ismerete*. Sokat okulhatunk Zrínyi vagy II. Rákóczi Ferenc korszakát tanulmányozva is, ám az akkoriak csak áttételesen segítenek a jelen gondjaiban, az 1945 utáni évtizedek bajaiban.
4. Nagy Gáspár 1956-ban, bármennyi élménybeszámolót hallott is a nyugatra menekülőktől, még kisgyerek volt, 1968-ban viszont a csehszlovákiai megszállás végérvényesen felnőtte tette. Versekett kezdett írni, s már ekkor eldöntötte, hogy *nem lehet csak költő*. Miként 1926 után Párizsból hazatérve Illyés Gyula döbbsent rá arra a magyar valósággal szembesülve, hogy az írónak itt többletfeladata van: képviselnie kell a jogfosztottak, a jogban korlátozottak érdekeit. Nagy Gáspár is ennek az elvnek vált a robotosává, soha fel nem adva az esztétikai igényességet, s mindig versben fogalmazva meg a lényeges közlendőket.
5. A költő igényes történelemszemléletének azzal kellett szembesülnie a korabeli Magyarországon, hogy a XX. század múltjában előrehaladva a történetírás egyre kevésbé hiteles tudomány. Ehhez kapcsolódhatott egy másik felismerés: a meghamisított történelemkép egyre elfogadottabbá, a hiteles múlt egyre elfeledettebbé válik. Ne foglalkozzunk annyit a múlttal – hirdették egyre többször a hivatalosak. „A múltat végképp eltörölni” – fogalmazta meg egykor az Internacionálé, s ezt egyre következetesebben alkalmazták a bolsevizmus bajnokai a saját múltjukra is. A „történelemszünet” ideje következett be, amiként ezt akkor Rózsa Endre oly pontosan kifejezte egy versében. Nagy Gáspár ebbe nem tudott belenyugodni, *fellázadt a történelemszünet ellen*.
6. Ez a lázadás nehéz volt, mert sokféle módon működött a nemlétezőnek mondott cenzúra. Amikor 1975 decemberében folyóirattá vált a *Mozgó Világ*, Nagy Gáspár *Szaltószabadság* című verse – az áthallás miatt – csak semlegesített új címmel jelenhetett meg. „Szaltószabadságot érzek” – írta a költő a tornászlányt csodálva, s persze a sajtószabadságra is gondolt. Tudjuk, ezzel kezdődött 1848 forradalma, ez volt 1956 egyik fő követelése is. Nagy Gáspár a cenzúra szocialista változatának időszakában *kereste a sajtószabadságot, amely a normális értelmiségi létezés egyik fő eleme*.
7. Miért fontos ez? Mert *csak a sajtószabadság teszi lehetővé a következetes igazmondást*. Minden krétai hazudik, mondta a krétai ember a híres példázatban. Ilyen lenne a világ? Mindenesetre vannak kis és vannak nagy hazugságok. Van, ami ábránd inkább, például egy szebb jövőt képzelve el. Van, ami megbocsáthatatlan: a tények tudatos megváltoztatása. Ez volt 1956 sorsa a Kádár-kor emberöltőnyi idejében.

8. Nagy Gáspár nem tudta elfeledni a tényeket, ezért vált október költőjévé. Pontosabban és árnyaltabban: *október igézetében november költője lett: a vérbefojtás, a megtorlás, a kötelező feledtetés és felejtés évtizedeinek krónikás-költője.*
9. *1956 októbere* már akkor 1848 márciusára játszott rá: az őszi hónap azonosult a tavasz, a megújulás, az újjászületés, *a forradalom és a szabadság örökérvényű magyar szimbólumával.* A hazudozás kádári évtizedeiben s azóta is ez a mércéje Nagy Gáspár költészetében a történelemszemléletnek.
10. A magyar irodalomnak hatalmasak a forradalmár és szabadságharcos hagyományai. Nagy Gáspár *nem forradalmár alkat az egyébként forradalomellenes korban: ő tanú. Olyan tanú, aki többszörösen érzi önmaga felelősségét:* az igazat ki kell mondania, ugyanakkor érzi a kínzó gúzsbakötöttséget, hogy csak részlegesen, s úgy se mindig lehet leírni azt, ami kifakadna belőle. Írta ő is folytonosan és befejezhetetlenül a hosszú és keserű egy mondatot a legvidámabb barakk zsarnokságáról.
11. Nagy Gáspár az 1990 óta egyre kiismerhetetlenebbül összekuszálódott magyar társadalomról – a belső hangnak engedelmességgel – írja továbbra is lírai helyzetképeit. *Jövőképe, reménye egyre inkább eszmében, ideában, hitben talál fogódzót.* Az emberiség mindegyre méltatlannak mutatkozik Jézus áldozathozatalához, mégis, a betlehemi jászol minden szalmaszála a reményt közvetíti.
12. Az utóbbi évtizedekben hangos irodalomtudományi iskolák hirdették, hogy a művészet és az etika nem egymáshoz kapcsolt fogalmak, etikum és esztétikum egymástól független. Ugyan régebbi korokban még lehetett valami indokoltsága ilyesminek, de a posztmodern ember már túllép az ilyesmin. József Attila, Illyés Gyula, Németh László, Nagy László és társaik példája kötelező ma is. S íme itt vannak az ellenpéldák az ezredvégről, az ezredfordulóról. Kányádi Sándor, Csoóri Sándor, Orbán Ottó, Ratkó József, Ágh István, Bella István, Utassy József költészete mellett Nagy Gáspár életműve is ékes, felelhetetlen példája annak, hogy téves az említett elmélet, s inkább a kivételekre vonatkozik. Ma is a régi az általános szabály: *az esztétikailag megformált mű etikumot is közvetít.*

Ez volt Czine Mihály alapelve is, ehhez mérte az írói életműveket. Ha most éppen idepillant az égi mezőkről, a virtuális világból, helyeslően bólint: így gondolta ő is. Nagy Gáspár, a magyar irodalom aranycsillagos tábornoka vele egy vezérkarba tartozik, felvarrható jelképes zubbonyára egy újabb csillag: a Czine Mihály-díj. ✎